

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. gruodžio 8 d.

Nr. 238 (44)

Saturday supplement December 8, 2001

No. 238 (44)

Artėjant JAV LB XIX Premijų šventei

Nuostabiai bėga laikas, su savim nusinešdamas mūsų planus ir darbus. Rodos, dar neseniai kūrėsi Lietuvos Bendruomenė su visais padaliniais ir institucijomis. Buvo vykdomi dideli užmojai ir viskas buvo prasminga.

Šiais, 2001 metais švenčiame JAV Lietuvos Bendruomenės 50-ties metų sukaktį. Per tuos ilgus JAV LB gyvavimo metus buvo vykdomi ne tik politikos, bet ir kultūros darbai. Bendruomenininkai dirbo ten, kur matė reiką ir kur galėjo panaudoti savo sugebėjimus. Visi ir dabar mielai naudojames rezultatais, kurie buvo atlikti ne vieno žmogaus. LB kūrėsi pradžioje ir įkūrėsi patys pagrindai, bet ilgainiui iškilo nauji reikalai ir vykdytini projektai. Gyvenimas didėjęs ar mažoje bendruomenėje nestojo, nesgi ir pats gyvenimas yra nenutrūkanti kūryba.

LB veikla buvo kreipiamą į šiuos pagrindinius tikslus: išlaikyti ir ugdyti savo tautos kultūrinį savaimingumą, išlaikyti gimtąją kalbą, siekti Lietuvos nepriklausomybės atgavimo.

JAV LB gyvenime buvo ir tebėra kūrybingų individų. Juos jau devynioliktą kartą prisiminsime ir pagerbsime. Tie mūsų šviesuoliai rūpinasi dvasine kultūra, dailės reikalais, uždega tautietius meile scenai, savo krašto papro-

čiams, kalbai, lietuviškai spaudai, tautiniam šokiui, muzikai ir meile patiam gyvenimui.

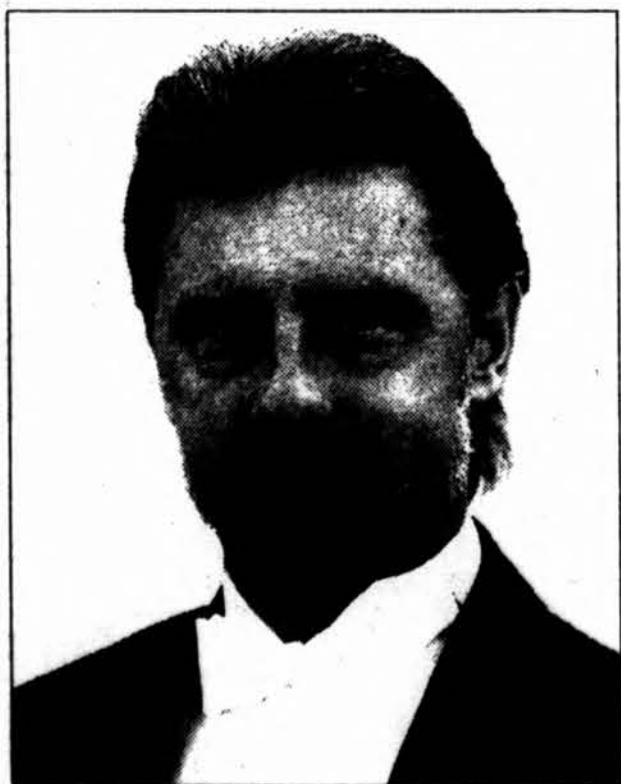
JAV LB Kultūros taryba iškilus kultūrininkus pažymės atitinkamais žymenimis, o Lietuvos fondas — pinigineis dovanomis. Šiais metais Lietuvos fondas, pagal LB Kultūros tarybos prašymą, yra paskyręs po 1,000 dol. šešioms premijoms: dailininkui, muzikui, tautinių šokių mokytojui, žurnalistui — spaudos darbuotojui, radijo darbuotojui ir teatro darbuotojui.

Sveikiname laureatus: muzikos — Viktorą Ralį, teatro darbuotoją — Ema Dovydaitytę, žurnalisto — Ireną Medžiuką, radijo darbuotoją — Anatolijų Slutą, dailės — Jadvygą Paukštienę ir tautinių šokių mokytoją — Ireną Smilinauskienę.

Šių metų Premijos šventę ypatinga tuo, kad sutampa su JAV Lietuvos Bendruomenės sukaktuviniiais metais — LB 50-ties metų nueitu keliu. Šio svarbaus paminėjimo įvykis bus Los Angeles, CA 2002 m. sausio 5 d., šeštadienį, 1 val. p. p. Premijų šventę organizuoja specialus organizacinis komitetas. Tenka tik pasidžiaugti, kad kūrybinė veikla susilaukia pripažinimo ir visuomenės dėmesio.

Marija Remienė
LB Kultūros tarybos pirm.

Pasirinko muziko kelią

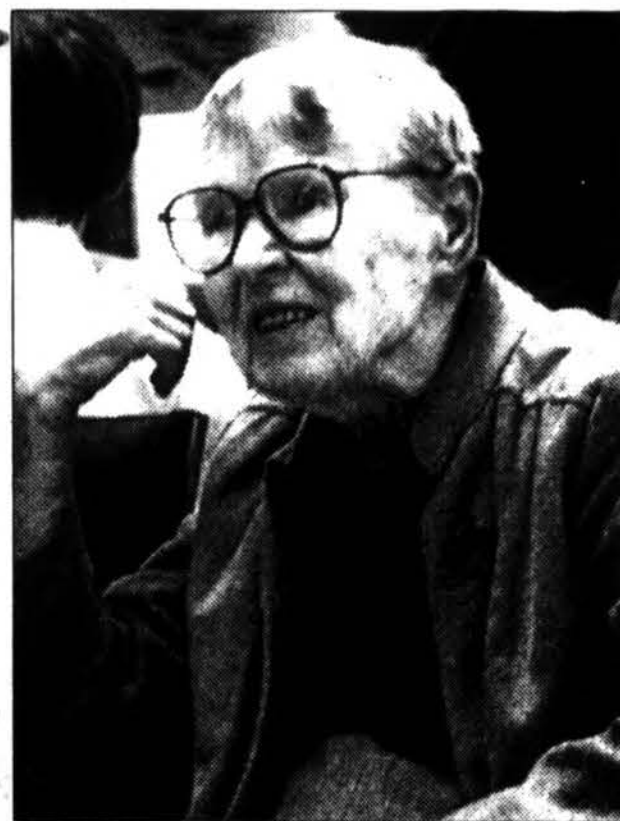
Viktoras Ralis.

Muz. Viktoras Ralis, Šv. Kazimiero parapijos, Los Angeles, CA, vargonininkas/choro dirigentas, gimė New York'e 1953 metų pabaigoje vidurvasaryje. Nuo pat mažens girdėjęs savo tėvų lietuvišką kalbą, įsijaušė giliai ištikimas šios etninės kultūros dvasiai. Įgimto talento dovana muzikai (jo tėvelis, Leonas Ralis, buvęs labai žymus vokalistas pianisto Mrozinsko dainininkų ansamblyje New York'e), nepalaužė viliojančių galių srovei, gabus jaunuolis, muzikas Viktoras Ralis pasirinko choralinės muzikos žan-

ką, prisilaikant lietuviškų parapijų krypties.

Viktoro Ralio vadovybėje „Angelių miesto“ Šv. Kazimiero parapijos choras, palyginti nebejauno amžiaus, išsilaiko pasigėrėtina lygyje. Kiekvieną sekmadienį bažnyčia skamba gražiausiomis giesmėmis — išties per metų eilę, kiek besusrinktu choro dalyvių — švelnios pastabos dainavimo disciplinai, dėmesys ritmikais, aiški tarsena giesmyno žodžiams. Per tai — choro eilės didėja, dainuoti gali kiekvienas...

Stasė V. Pautienienė

Jadvyga Paukštienė.

Kūrėjos talentas nemarus

Dailininkės Jadvygos Paukštienės įdomi ir intriguojanti retrospektyvinė tapybos paroda, lyg ataskaita meno gerbėjams už paskutiniuosius dešimtį kūrybos metų, prabėgusių nuo paskutiniosios 1987-aisiais, įvyko Čiurlionio galerijoje praėjusių metų rugšėjo mėnesį. Nuo vaikystės kurianti dailininkė, sulaukusi 88 metų, vėl priminė, kad kūrėjos talentas ir meno vilišės neleidžia iš rankų palikti nei pieštuko, nei teptuko. Čiurlionio galerija pereinamais metais vėl „atrado“ senuosius, nutilusius tapytojus dailininkus, J. Paukštienę ir J. Kelečių, kurių kūryba galerijos salose atrodė šiuolaikinė, aktuali, atrodė patraukliai ir solidžiai, atliepė ne tik savojo laikotarpio kūrybos dvasią, bet kaip ir tada, taip ir dabar buvo žavėjasi, apie juos buvo kalbama ir diskutuojama. Šie kūrėjai buvo kaip gera akibrokšta lėtoje dabartinio meno tėkmėje. Džiaugiamės, kad šių meno didžiųjų kūrybą pamatė, tie, kurie dar jų nebuvo matę, kad galėjo prisiminti draugai, bendražygiai.

Taigi šiais metais visus nudžiugino žinia, kad mūsų ilgaamžė dailininkė Jadvyga Dobkevičiūtė-Paukštienė buvo paskirta LB Kultūros tarybos 2001-ųjų metų dailės premija. „Dailininkė J. Paukštienė unikali savo stiliumi, koloritu. Tokia ji tikrai yra viena ir savita. Pamaciusi jos kūrinių iš karto žinai — tai Paukštienės“, — aiškino laureatės pasirinkimą komisijos pirmininkė dail. Vanda Alekniene. „Jos spalvos, jos pasirinktos nuolatinės tautinės temos, jos nuolatinio gyvenimo išraiška — dalykai, kurių nemato paprasto mirtingojo akis, ji pamato per dailininkės darbus. Jos kūryba, pasižyminti menui, kiekviena kūrinių detalė išreiškia jausmą, judesį, mintį“, tęsė Vanda Alekniene. „Mano, o ir visų mūsų vertinimo komisijos narių (tai Vincas Lukas, Marijė Meškauskaitė, Ramojus Mozoliauskas ir Magdalena Stankonienė) — nuomonė buvo vieninga: dail. J. Paukštienė jau seniai turėjo gauti šį žymenį ir įvertinimą. Kai mes jai paskambinome telefonu,

kad praneštumėm ir pasveikintumėm, ji pasakė, tik tiek: „aš maniau, kad manęs jau niekas neatsimena... kaip malonu...“

Žymiesiems mūsų kultūros kūrėjams, veikliesiems lietuvių bei atsivariusiems 2001-ųjų metų premijos bus teiktos 2002 m. sausio 6 d. Los Angeles, mieste, kuriame penkiasdešimties metų bėgyje galėjai ne tik išgirsti dail. J. Paukštienės vardą, bet ir pasinėsti į jos besikeičiančio, intriguojančio, viliojančio meno gelmes, nes jos kūrybos padaras sukviesdavo daug meno mylėtojų.

Geroji nenuilstanti kūrybinė lemtis, jaunystėje pasikvietusi dailininkę į meno pasaulį, neapleidžia iki šių dienų. Viskas iš namų. Tėvas tapė. Namuose buvo ne tik patraukiantis užkrečiantis pavyzdys, namuose visada buvo popieriaus, dažų ir visada vieta darbui. Dar besimokydama Kuo meno mokyklos dail. Petro Kalpoko tapybos studijoje, 1937 m. buvo apdovanota aukso medaliu už kilimo projektą Lietuvos paviljone Pasaulinėje Paryžiaus parodoje, dalyvauja parodose, laimi premijas. Baigusi meno mokyklą, studijas tęsė Paryžiuje, Academie de Beaux Arts, žinomo prancūzų dail. prof. D'Es-pagnat klasėje. Paryžius, studijos pasaulinėje meno mokykloje, muziejai, talentingi kūrėjai, tai buvo pats laimingiausias laikotarpis — šviesus, pilnas vilčių, kūrybinio džiaugsmo. Profesorių pripažinimas ir padrasinimas didino norą kurti, būti individualiai. Pajutusi kūrybos laisvę ir darbo skoni, tapė, kūrė grafikos darbus. Paryžiuje reikėjo tempo. Studijų metu buvo tris kartus premijuota. Pasaulinėje Meno ir Pramonės parodoje 1939 m. apdovanota premija ir aukso medaliu. Nuo 1939 m. nuolat dalyvavo parodose: kasmetinėse Lietuvos dailininkų sąjungos ruošiamose, pokariu Vokietijoje, 1946 m. apsigyvenusi Amerikoje metai iš metų dalyvavo reprezentacinėse lietuvių dailės parodose, ruošė autorines įvairiausiose Amerikos miestuose.

Menas ir šeima. Namai yra pasaulio pradžia ir pabaiga. Darbas, namų rūpesčiai ir

kūryba užima visą laiką. Tapyba, piešiniai, grafika, knygų iliustravimas, — gausus kūrybinis palikimas, žinau jos darbus galime mokyti ne tik muziejuose, galerijose Amerikoje, muziejuose Lietuvoje, jos darbus atrasime tiek lietuvių, tiek amerikiečių privačiose kolekcijose, ilgas parodų kuriose dalyvauta sąrašas.

Žvelgi į paveikslus ir jauti, tuoj nukris migla ir atsivers gamtos, architektūros stebuklas, tai kas jaučiama tik dar nematoma. Jos kūrinių pripildyti dažų sluoksnių, potėpių, spalvų, smagu patekti į medžių, krūmų, gėlių žydėjimo erdvę, kurioje slypi tiek daug įvairiausių prasmų ir asociacijų, kad menotyrininkai turėtų gerai palaulyti galvas bandydami perprasti ir įvardyti jos jausmų ir potėpių logiką. Dailininkė impresionistė, ekspresionistė „Giedros spalvų žaismo dailininkė“, kaip ją apibūdino dail. V. Vizgirda, „Dramatiško gamtovaizdžio dailininkė“, sakė P. Kaupas, „Kantri ieškotoja esminės meno prasmės“, apibendrinio M. Šileikis. Gamta, vaizdai, bet svarbiausia jos kūryboje ryškiai išsiskiriantis žmogus. Jei dail. J. Paukštienės kūrybos gilųj turinį reikėtų nusakyti vienu ar keliais žodžiais, tai būtų nusakoma — Žmogus, meilė žmogui. Tai kūryba nulieta jausmais, kai iš išpuodinių drobių žvelgia motinos, Marijos, kūdikio akys, tada menas dvelkia ramybe, tikėjimu ir laiko nešamame būvyje užgrūdintu ryžtu išlikti, gyventi, būti ir kurti, kurti. Buvo laikas impresionistiniams protūkiui, ekspresionizmas pagavo ir vedė drauge, kartais nesitverdamas džiaugsmu panirsdama į abstrakciją ar netikėtai pajutusi raudonos spalvos magiškąją galią tapė Madoną. Kūryba žmogui atverianti nuspėjamas jausminio pasaulio gelmes, tapyba, kuri pasiūlydavo tavo dmesį, privertė ieškoti meno paslapties, pajusti meną ir pasaulį vienią raišį. Mylimas, nepasibaigiantis darbas pieštuku. Mano žvilgsnis vis dažniau ir dažniau sustoja ties 2000-aisiais metais aliejumi ant kartono nutapytu paveikslu, kurį netikėtai, labai svarbiu mano gyvenimo dieną gavau dovaną. „Jaunimo susitikimas“, nutapytas beveik nematant, jis lyg didelio kūrybinio kelio simbolis. Tai didelio formato paveikslas, žmonių būrelio kompozicija lengvai, gal net žaismingai įkomponuota plokštumoje ir abstrakčioji tapyba, sukelianti netikėtus aliuzijas, nuojautas šioje spalvų ir potėpių, dažo masėje ar išryškėjusi, palikti baltų plokštumų blyksniuose. Pro drąsų profesionalų dažo skleidimą, tepimą iš gilumos išnyra penkių žmonių šypsenos, giedra nuotaika, susitropinęs ar niūresnis žvilgsnis, galvos pasivirimas, siluetas. Ir šiame kūrybinio pasaulio dailininkės švelniai rankomis apkabinusi sėdinčiuosius, ir prie josios besiglaudžiantį jauną veidelį, kartais nepastebimą. Kai palinksti arčiau prie paveikslų, belieka tik grynų ar maišytų spalvų dėmės, klodai, sluoksniai, o tolstant nuo jo vėl iškyla, išryškėja spalvų har-

monija, atsiskleidžia tema ir smagi kompanija išdykeliškai šypsoi.

Galvodama apie dailininkės kūrybinį kelią, negaliu atsišbėti, kaip, būnant tarp įvairių dinamiškų tendencijų, modernaus meno srovių, madų pasikeitimo, J. Paukštienė išsilaikė savo originalioje tapytojos ekspresionistės srovėje. Jadvyga Dobkevičiūtė-Paukštienė yra viena kūrybingiausių ir ryškiausių lietuvių dailininkių, kurios kūryba iki šiol nėra tinkamai įvertinta tiek lietuvių, tiek Europos meno kontekste. Turime pažinti savo menininkus, jų kūrybą, kuri, prasidėjusi Lietuvoje, brendo ir laisvėjo po Paryžiaus dangumi, vystėsi ir,

pilnatvę pasiekusi Amerikos žemėje, vėl sugrįžo į tėvynę. „Tik pasidžiūrėk, pradėjau nuo vaikystės ir iki 2000-ųjų metų tęsiu. Esu produktyviausia iš visų. Kitaip aš negalėjau, nemokėjau gyventi. Aš norėjau, kad mano menas plauktų iš manęs ir išsistėtų, bet neišsisistėjo ir vis dar plaukia. Jau ir nebematau, o nekurti negaliu“. Prisipažino dailininkė J. Paukštienė.

Sveikiname ją garbingo apdovanojimo dieną, linkėdami, kad tas kūrybos daigelis vis gyvuotų, kad dar nors kartais atrastume jos kūrinius parodų salose ir apsidžiaugę sakytume — tai J. Paukštienės.

Laima Krivickienė

O vis dėlto nuostabu

Ema Dovydaitytė.

Taip pradėjo rašinį Bronys Raila Los Angeles Sambūrio leidinyje, skirtame 40-ties veiklos metų paminėjimui. Jis klausia: „Ar jūs kada girdėjote gandrą apie vaidintojų grupę, kuri metų metais ruošėsi vaidinimui, paskirtą tūkstančių valandų repeticijomis, tada išsinuomotų gražią menę ir vaidinti“.

Lyg atsakydamas į Broniaus Railos klausimą, savo sveikinime poetas Bernardas Brazdionis rašė: „kad Dramos sambūris išsilaikė tiek metų ir nesubyrėjo, visų pirma reikia sveikinti vieną iš teatro įkūrėjų, Vincą Dovydaitytį ir jo žmoną Ema, kurie su tokiu nepaprastu pasiaukojimu bei scenos meno meile ugė ir globojo kaip savo tikrą vaiką, nelaukdam jokie atlyginimo, dar daugiau — jų namuose vyko visa užkulisinė teatro veikla, pradedant posėdžiais, veiklų skaitymu, repeticijomis ir baigiant rūbų bei kitų scenai reikalingų reikmenų gamyba“.

Leidinyje pristatoma ir LB Kultūros tarybos Teatro premija apdovanotoji laureatė Ema Dovydaitytė: „Ema Dovydaitytė ne tik vaidino beveik visose Dramos sambūrio pastatymuose, bet ir sekmingai talkininkavo įvairiems režisieriams, kaip padėjėja, kūrė ir gamino rūbus bei įvairiems lakotarpams pritaikytus papuošalus, šukuosenas, jos darbą ir pasižymintą įvertino ne tik sambūričiai ir Los Angeles lietuviškoji visuomenė, bet ir mūsų kultūriniai junginiai. Ketvirtajame Dramos festivalyje pagerbia-

ma kaip daug ir, visapusiškai nusipelniusi lietuviškųjų teatro sambūrių išlaikymui, o penktajame Dramos festivalyje apdovanojama žymeniu už iškiliausius rūbus. Ji dalyvavo visuose Dramos festivaluose ir visose išvykose, ne tik Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet ir Kanadoje, tolimojoje Australijoje, bei Lietuvoje. Negalime užmiršti ir jos vaisingumo, ar tai savo namuose, ar kitur vykstančiose repeticijose“.

Ema Dovydaitytė vaidino jau prieš Dramos sambūrio įkūrimą ir 2002-aisiais metais švęs savo teatrinio darbo penkiasdešimtą sukaktį. Vaidino trisdešimt dviejose veikaluose, dirbdama su visais (10) sambūrio režisieriais. Dalyvavo minėjimų programose, buvo nuširdi skaitovė organizacijų labdariniuose renginiuose ir literatūros vakaruose. Vyru Vincui pirmininkaujant, buvo nepakeičiama talkininkė. Jam mirus, perėmė visą Dramos sambūrio vadovavimą, visus jo pastatymų ir išvykų rūpesčius. Išėjvijos sąlygomis tai didelis iššūkis.

Ir vis dėlto nuostabu, kad Teatro premijos laureatė Ema Dovydaitytė išėjvijos lietuviškajam teatrui penkiasdešimties metų bėgyje nepabūgo sunkaus ir kaprizingo teatrinio darbo, o su dideliu nuosirdumu veda Dramos sambūrio scenos meno bei skambaus lietuviškojo žodžio keliu. Didžiųjų ir su nuosirdžiausiu dėkingumu sveikiname.

Petras Maželis

Ignas Medziukas.

Žurnalistas iš pašaukimo

Ignas Medziukas gimė 1909.10.22 Liuklingėnų km. Kriokialaukio valsč. Alytaus apskr. viduriniojo ūkininkų (27 ha) šeimoje. Mokėsi Kriokialaukio ir Liuklingėnų pr. mokyklose, Aukštesniojo mokslo sieklė Alytuje ir Prienuose, kur 1930 m. baigė „Žiburio“ gimnaziją. Studijavo senąsias kalbas. Vėliau teisę V. D. universitete. 1938 m. parašė diplomą. Dar būdamas gimnazijoje, rašinėjo straipsnius ir savaitraščius: *Saltinį*, *ėjusį Marijampolėje*, ir *Zemaičių prietelius* Telšiuose, kurio redaktorius buvo kun. P. Maželis (vėliau vyskupas). Jis rašinėlius pataisydavo ir spausdindavo vedamaisiais. Gyvendamas Kaune, dirbo Vilniui vaduoti sąjungoje. Vilniaus geležinio fondo reikalų vedėju. Be sąskaitos darbų, redagavo VGF biuletenį spaudai, kalbėjo per Kauno radijo foną, su sąskaitomis Vilniaus reikalų palankė daugelį Lietuvos miestų ir miestelių. Bendradarbiavo *Mūsų Vilniuje*, *Karyje*, *Trimite*, *Lietuvos aide*, *Dienos naujienose* ir kitur. Parašė knygėlę *Vilniaus geležinis fondas* (1935).

Priimtas tarnybon Finansų ministerijoje. Matų, saikų, svarstyklių ir prabavimo rūmose buhalteriu, vėliau paaugštintas revizoriumi. Po kiek laiko perėjo į teisingumo sritį: Vilkauskio apyl. tardytojas, apylinkės teisėjas. Marijampolės apygardos teismo prokuroro padėjėjas.

1944 m. pasitraukė į Vakarų. Įpareigotas kasė apkasus, dirbo pieninėje, kurioje buvo gaminami šveicariški sieri. Karui pasibaigus, lietuvių gimnazijoje Seligenstadte IV-VIII klasėse dėstė lotynų kalbą ir buvo gimnazijos vicedirektorius. Rašinėjo į laikraštį *Mūsų kelias*, Dillingen redaguojamas D. Peniko. 1949 m. atvyko į New Yorką, kur gyveno dėdė ir teta. Dirbo darbininku cukraus pramonėje. Bendradarbiavo Brooklyn N. Y. išeinančiame savaitraštyje *Amerika*, kurį redagavo dr. A. Šerkšnys. Studijavo sąskaitybą. Persikėlė į Los Angeles. Gavo darbą finansinėje korporacijoje. Išdirbęs apie 10 metų, perėjo į bankus ir dirbo, iki sulaukė 76 metų. Šalia to, 11 metų vadovavo lit. šeštadieniinei mokyklai. Vėliau paskirtas lituanistinių mokyklų vakarų pakraščio inspektoriui. Keletą metų buvo Lietuvių kredito unijos reikalų vedėjas, taip pat įvairiose pareigose unijos valdyboje (pirmininko, vicepirmininko, izdininko).

Dabar yra kredito komiteto pirmininkas.

Daugelį metų rašė straipsnius politinėmis ir kultūrinėmis temomis. Ypač paskutinį dešimtmetį, išėjęs pensiją Drauge, *Darbininke*, *Pasaulio lietuvių*, *Tėviškės žiburiuose* ir *ėjusiam Los Angeles žurnale Lietuvių dienos*, red. Bernardo Brazdžionio ir kitų. Parašė istorinę apžvalgą *Šv. Kazimiero šeštadieniinė lituanistinė mokykla* (1974). Suredagavo ir tekstą parašė *Šv. Kazimiero parapijos auksinė sukaktis* (1991). Parašė vadovėlių lituanistinėms mokykloms *Lietuvių tautos ir valstybės istoriją* skyrių „Lietuvos valdžia“ (d. 2 1974) ir *Senosios Lietuvos teisę* (d. 4 1977).

Dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje: Lietuvių Bendruomenėje — Los Angeles apylinkės ir apygardos, buvo Vakarų apygardos pirmininku 1969-1970 m. ALTo Los Angeles, skyr. įgaliotas atstovas lietuvių kongrese Bostone 1958 m. Sveikino ir dalyvavo diskusijose. Išrinktas atstovu į PLB-nes III seimą New Yorko 1968 m., aktyviai jame reikėsi. Keletą metų buvo Lietuvių žurnalistų s-gos centro valdyboje (nuo 1985 m. jos vicepirmininkas) iki centro valdyba perkelta į New Yorką.

Iki šiol rašiau tai, kas buvo apie jį rašyta. O dabar pacituosiu keletą minčių, ką apie jį rašė tie ar tos, kas jį premijai siūlė. „Žurnalizmo premijai skirti komisijai, kaip lietuviškos spaudos skaitytoja ir rėmėja, manau teisinga būtų paskirti premiją Ignui Medziukui. Kurio straipsnius daugelį metų skaitau *Drauge*, *Tėviškės žiburiuose* ir kitur“. „Geriamieji, žinau, kad laikas baigiasi, bet aš, būdamas pensininkas, nespeju laiku atlikti reikalų. Žurnalizmo premijai rekomenduoju žurnalistą Igną Medziuką. Jis jau 90 metų amžiaus. Rašo į spaudą nuo nepriklausomybės laikų. Jo rimtų straipsnių skaitome ir dabar *Drauge* ir *Tėviškės žiburiuose* bei kitur. Jį reikia pagerbti kaip žurnalistą ir kaip garbaus amžiaus sulaukusį darbštų lietuvių. Kaip ilgai mes turėsime tokius vertingus tautiečius? (Bendru ir išankstiniu nutarimu, siūlytojų pavardės yra neskelbiamos.)

JAV Kultūros tarybos 2001 m. Žurnalizmo premijos skyrimo komisija: Juozas Žygas, pirm. ir nariai: Antanas Juodvalkis ir Aleksas Vitkus. Pini-gus Kultūros premijoms skyrė Lietuvių fondas. Kultūros tarybos vardu už premijas dėkoju!

J. Žygas

Tautinių šokių puoselėtoja

Irena Narbutaitė-Smieliauskienė gimė 1920 m. spalio 10 d. Raseiniuose. Lankė gimnaziją Marijampolėje ir Vyskupo Valančiaus vardo gimnaziją Telšiuose. Prasi-dėjus II pasauliniam karui, paliko numylėtą Žemaitiją. 1944-1952 m. gyveno Seedorf pabėgėlių stovykloje Vokietijoje, kurioje vadovavo lietuvių pabėgėlių vaikų darželiui. Oldenburgo lietuvių stovykloje 1950-51 m. suorganizavo gražią šokių grupę.

1952 metais atvyko į Čikagą. Pradėjo dirbti „William Wrigley Junior“ įmonės raštinėje (čia dirbo 34 m.). Savo laisvalaikio mokė Čikagos Bridgeport rajone gyvenančius lietuviukus tautinių šokių. 1955 m. Brighton Parke muz. Skridulis įkūrė moksleivių, o 1962 m. pradėjo mokyti tautinius šokius Čikagos aukštesniojoje lituanistinėje mokykloje.

1964 m. ilgametei šokių mokytojai Irenai Smieliauskiene kilo mintis atgaivinti tautinių šokių grupę „Grandis“ (1953 m. įkurta skautininkės Irenos Šilingienės, 1958 m. nustojo veikti). Pirmoji šokių repeticija 1964 m. sausio 12 d. Joje dalyvavo dvylika šokėjų. Jaunatviškas entuziazmas, meilė tautiniam šokiui ir intensyvus darbas per metus išaugino dvidešimt penkių šokėjų vienatę. „Grandies“ šokėjai dalyvavo daugelyje festivalių: lietuvių, latvių, lenkų, švedų, čekų ir ukrainiečių. Dalyvavo universitetų rengiamose tautybų programose, Amerikos aukštesniųjų mokyklų mokytojų suvažiavimuose, YMCA kultūrinėse programose, amerikiečių meno parodose, Milwaukee tarptautiniame festivalyje. Šoko televizijos programose. Pažymėtina daugybė ansamblio kelionių — išvykos į Mont-realį, Torontą, St. Catherine ir Hamilton, Kanadoje. „Grandis“ koncertavo visuose JAV lietuvių telkiniuose. 1971 m. „Grandziai“ buvo ypatingi, nes Jaunimo centre Čikagoje pastatė „Lietuviškas vestuves“.

Tai buvo stambus vaidinimas, perpintas dainomis, šokiais ir pasakojimais. Šis spektaklis — Irenos Smieliauskiene, Stasės Petersonienės, solistes Audronės Simonaitytės-Gaižiūnienės, Emilijos Pakštaitės-Sakadolskienės, aktorius J. Balučio ir režisieriaus Juozo Valentino darbo vaisius — labai gerai įvertintas žiūrovų. Nuo 1971 m. „Grandis“ jau laikoma ansambliu.

1975 m. Irena Smieliauskiene nusivėžė „Grandis“ į Pietų Ameriką, kur šokėjams padėjo Venezuelos ir Brazilijos žiūrovai. 1981 m. ansamblis buvo nuvykęs į tolimąją Australiją.

Nuo pat ansamblio įsikūrimo vadovė svajojo apie koncertavimą laisvoje Lietuvoje. 1992 m. „Grandies“ ansamblio studentų ratelis pirmą kartą savo kojomis palietė tėvų žemę Lietuvą. Viešnagės metu su dideliu pasisekimu koncertavo Marijampolėje, Elektrėnuose, Vilniuje, Palangoje, Telšiuose, Kaune. Vadovės rūpesčiu Kryžių kalne buvo pastatytas meniškasis „Grandies“ kryžius — tai simbolinė padėka Visagaliui, suteikusiame grandiečiams galimybę šokti po Lietuvos dangum.

1994 m. „Grandis“ vėl apsilankė Lietuvoje ir dalyvavo I pasaulio lietuvių dainų šventėje. „Grandis“ pakviesta šokti Šokių dienos finale, kartu su Lietuvos jaunimu. Grandie-

čiams šis įvertinimas — didžiausia garbė ir džiaugsmas, o Irenai Smieliauskienei — pagarba!

Irena Smieliauskiene pradėjo domėtis tautiniais šokiais, lankydama gimnaziją. Ją ypač paveikė jos mokytoja Juzė Augustaitytė-Vaičiūnienė, tautinių šokių entuziastė. Šokėjai ir mokytojai, atsidūrę tremtyje, idėjo daug pastangų, energijos ir parodė didelę meilę tautiniam šokiui, vėlei atkūrė iš prisiminimų šokius. Kelios jaunos merginos, kelios mokytojos susirinkdavo už barako prisiminti, kaip kiekvienas žingsnis turėjo atrodyti, šokant „Kalvelį“, „Malūną“, nes trūko šokių aprašymų ir muzikos. Irena Smieliauskiene buvo viena tų, kuri stengėsi atkurti ir melodiją, ir žingsnius, ir kaip kiekvienas posmas eina paskui kitą.

Ilgametė „Grandies“ vadovė yra sukūrusi šokių „Grazūs Telšiai“ — Telšių valsas. „Prisimindama jaunystėje šoktus valsus, norėčiau pagerbti šiuo mano choreografo vardu savo gyvus ir mirusius mokslo draugus, kurie kadaise mokėsi Vyskupo Valančiaus vardo gimnazijoje Telšiuose. Šis valsas ir muzika specialiai sukurti X tautinių šokių šventei. Muziką sukūrė klasės draugas, kompozitorius Juogas Gaizauskas. Veteranų rate-liai valsą šoko šventės metu 1996 m. liepos 6 d. Rosemont Horizon.

Nuo 1964 iki 1995 m. „Grandies“ ansamblio širdis ir siela buvo Irena Smieliauskiene. Didžiausias mano pasitenkinimas, kai matau, kad jaunuolis yra lietuviškas ir pareigingas, kai matau, kad man pavyko perduoti meilę lietuviškam šokiui ir liaudies meno puoselėjimui. Jeigu jis, išėjęs iš „Grandies“, išsaugos bent dalelę tos meilės savo tautai, tai mano praleistos darbo valandos bus prasmingos“. Ne viena grandiečių pora sukūrė savo tarpe lietuviškas šeimas ir siuntė savo prieauglį į jos vadovaujamą liaudies meno puoselėjimo kolektyvą.

Ar praleistos darbo valandos yra prasmingos? Taip! Irena Smieliauskiene išmoko savo vaikus — Aleksą, Violetą ir Valdą — mylėti Lietuvą, jos kultūrą ir kalbą. Dukrai Violetai įkvėpė meilę, pareigą ir kantrybę dirbti su jaunimu, nes mamos pėdomis nuo 1995 m. rugsėjo mėnesio vadovauja „Grandziai“.

JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos premija išryškina Irenos Smieliauskiene nepaprastą pasišventimą, ištvermę ir pareigumą lietuvių jaunimui, skiepijant tautinę dviasią.

Vida Brazaitytė

Irena Smieliauskiene.

Hanau „Atžalyno“ nariai. I eil. iš kairės: E. Vilutienė, O. Trečiokienė, dail. K. Jezerskas, rež. V. Valiukas, P. Kesiūnas, B. Dikiniene, J. Jakubauskienė; II eil.: S. Paketūra, I. Nivinskaitė, A. Sarkienė, J. Kelečius; III eil.: S. Gasiūnas, P. Tamulėnas, K. Veselka, S. Petkus; IV eil.: A. Žygas, A. Kurauskas, H. Bergas, A. Minelga, V. Gruzdis, N. Skidzevičius ir kiti — neišvardinti.

Antano Škėmos „Vieną vakarą“, vaidinta „Atžalyno“ Hanau stovykloje. Iš kairės: A. Škėma, E. Vilutienė, P. Tamulėnas, V. Gruzdis.

Atžalyniečiai (2)

„Entuziazmas dažnai gimsta vargingose sąlygose. Turbūt pagal amžinąjį pusiausvyros dėsnį, ten kur skurdu, išsiblaugę liepsnelės, ir pasižiūri vienas kitam į akis keli svajotojai. Keli meno svajotojai Hanau sugriautose kareivinėse sustojo smėlėtame rajone, pamustagav rankomis, laisvu laiku pasibastė vis apie tuos pačius griuvėsius, ir gavė drėgną, tamsų rūši, pradėjo gimti „Atžalynas“. Stovyklos gyventojai lingavo galvomis, spoksodami į šiuos pablūdėlius, kol daugelis sulindusių į salę nustebo kaip svajotojai žengia per kliūtis lėtai, bet užtikrintai — pirmyn.“

Taip kadaise dėstė Antanas Škėma, išsakydamas savo mintis 1948 m. vasario 14 d. Augsburgėje (Vokietijoje) leistame laikraštyje *Žiburai*, „Atžalynui“ šventiant dvejų metų gyvavimo sukaktį.

O Aloyzas Baronas, toje pačioje *Žiburių* laidoje taip išsitarė: „Mėgėjiškas entuziaz-

mui kliūčių nėra... Spektakliui rengėsi, kaip didžiulei šventei. Ir tai yra tikras kelias, vedęs į laimėjimą, nes kiekvienas kūrėjas turi žiūrėti į savo kūrinį, kaip į didelį pastangų vaisių, pralenkiantį paskutinį jo darbą“. Kelerių metų laikotarpyje Hanau ir kitose lietuvių DP stovyklose „Atžalynas“ surengė 99 spektaklius. Emigracinė banga praretino atžalyniečių eiles. Anot Vaclovo Maciežos:

„Nesitikėdamas sulaukti iškvietimo į JAV, pradėjau svajoti apie Australiją. Panašiai galvojo ir kiti, Hanau užsilieję, mūsų grupės nariai. Stasys Gasiūnas, mūsų mielas administratorius, vieną dieną bangą praretino atžalyniečių būklą, pranešė, kad viena Louisiana cukraus švendrių plantacija ieško 7 viengungių vyrų. Mes, Stasys Gasiūnas, Jonas Kelečius, Stasys Petkus, Antanas Minelga, V. Gruzdis, Aloyzas Vaičius ir Vaclovas Macieža, truputį pasvarstę, nutarėme pasinaudoti susidariusia galimybe. Žinoma, galvojome, kad anksčiau ar vėliau galėsime atkurti „Atžalyną“. Rengdamiesi kelionei, sukalbėme didžiulę kirsti griovių dugne augančias žoles. Ten būdavo gyvačių. Kartais tekdavo dirbti vandenyje iki pažastų. Už 9 darbo valandų dieną gaudavome 2.90 dol. Lyjant nedirbdavome. Žinoma, negaudavome ir atlyginimo. Kas dvi savaites gaudavome 21-24 dolerius algos.

Mūsų darbas buvo kapoti tarp cukraus švendrių augančias piktžoles. Gyvenamoje apylinkėje buvo daug visokių griovių ir kanalų. Mums teko tam tikrais peiliais (dalgėmis) kirsti griovių dugne augančias žoles. Ten būdavo gyvačių. Kartais tekdavo dirbti vandenyje iki pažastų. Už 9 darbo valandų dieną gaudavome 2.90 dol. Lyjant nedirbdavome. Žinoma, negaudavome ir atlyginimo. Kas dvi savaites gaudavome 21-24 dolerius algos.

Miestelio parduotuvėje nusipirkome didelį puodą ir jame virdavome sriubą. Kasdien pasikeisdami atlikdavome virėjo pareigas. Deja, ne visi turėjome kulinarijų gabumų. Dažnai rašydavome laiškus savo draugams Čikagoje. Laiškų gausumu susirūpino Utopia miestelio paštininkai. Nukelta į 3 psl.

Apmatymai parodai pasibaigus

Kiekvienais metais Čiurlionio galerijoje vyksta lietuvių fotografijos paroda. Šiais metais 30-oji.

Parodą rengė Budrio Lietuvių fotoarchyvo fondas, vadovaujamas dr. Mildos Budrienės. Ir daugelį metų parodų įgyvendintojas Algimantas Kezys.

Paroda pavadinta „Vakaras — ruduo — žmogus ir gamtos branda“. Tema tikrai jau poetiškai skamba... gražu ir tiek...

Prieš rašydama šį straipsnį, daug laiko praleidau, vartydama katalogus, apimancius 30 metų laikotarpį. Tikrai gražu, kad tokie renginiai vyksta, kad vis dėlto egzistuoja. Kinta meno prasmė, tikslai, vieta visuomenėje. Kinta, žinoma, ir parodos lygis. Kinta vertinimo kriterijai ir lietuviško meno sampratos transformacija. Plečiasi meninis kontekstas, sudėtingėja meno problemos. Tačiau parodoje išryškėjo gryna lietuviška specifika, beje, jos bruožai nuolat pasikartoja metinėse fotografijos parodose. Griūvant seniesiems tarybiniais ideologiniais meno ramsčiams, juos pakeitė, dar tarybinėje santvarkoje susiformavusi, tautiškumo ideologija. Vienam mitui buvo priešpastatytas kitas. Nuosekliu formų analizė, konceptualus meno ir menininko situacijos apmąstymas daugelį išvedė iš mitologizuotos realybės uždaro. Tačiau dauguma jaunųjų lietuvių fotografų dar labiau užsisklendė išbandytose ankstyvajam romantiniam — utopiniam modernizmo periodui būdingose menininko „aš“ tautinių vertybių kapsulėse. Šios apsauginės priemonės pristabdo istorinį reliatyvumą, meno sąlygotumą, tačiau jos ir žudo pirmiausia — laiko pojūtį, kūrybinės konkurencijos poreikį, naujų meninių idėjų atsiradimą.

Užsivožus ant galvos vietinio bėlaikio tautos mito gaubtą, miršta bet koks judėjimas, mirtinas stilingas prasiskverbimas į meninius stilius, žanrus, siužetus, formas, jausmus, sielą ir protą. Belieka kasdienybės džiaugsmas.

Eurika Lipnickas

Laikas keičiasi, ir tikrai norėtusi, kad tos fotografijos nesikartotų, bet deja, skaudžiausia ir yra: prieš 30 metų ir dabar nieko naujo nepastebėjau daugelio fotografų darbuose. Kas be galo nustebino, nes matyti Algimanto Kezio darbus, kuris savo darbais nestovi vietoje, tikėjau si kažko nauja. Labai džiugu buvo nedumblėja, kaip tvenkinys.

Būtų gražu, kaip teikintys parodoms atsiųsti darbai būtų atrenkami apdairiau. Gal tada ir tos parodos būtų įdomesnės, turtingesnės. Galbūt reikėtų daryti gerą, aktualų, reikšmingą meną, tačiau, jeigu ir toliau bus toks menininkų ir rengėjų požiūris ir svarbiausių metų paroda, kaip ir ši karta, manau, kad ateityje, užuot reikšmingo kultūrinio įvykio, užuot prestižinio renginio, turėsime apiešiotą, paramstyty ir apkarpytą parodėlę.

Tačiau, nepaisant šių pastabų, būtų klaidinga sakyti, kad parodoje nieko vertinga nebuvo. Visų pirma knietė paknebinėti Ruslano Baranausko „Sea“ (3-oji vieta). Užkrečia šio fotografo tikėjimas menininko galimybėmis. Jo darbas tikrai sodrus, svaginantis ir energetiškas. Ko dažnai trūksta kitų menininkų darbuose. Arūno Švelnos darbas „Vakaras, ruduo“ man primena senus laikus R. Rakausko albumą „Žiedai tarp žiedų“. Laimėjo antrą vietą. Neįtikėtina daug šviežumo, gaivaus formų judrumo, paslapties Sokolovo Rugilės darbuose. Tikrai gražus parvyzdys daugeliui menininkų. (jaunųjų fotografų tarpe 1-oji vieta).

Daugumos fotografų pateikti darbai itin kuklūs, ir nepretenduoja į rimtus parodinius eksponatus. Rimčiau galima būtų susimąstyti dėl vieno: kur šiuolaikinio meno kontekstas, kur jo tendencijos, kodėl eilinis parodos lankytojas negali patirti visos estetiško problemų įvairovės, kodėl jam nesuteikti galimybės, pabūti savo laike? Vis dėlto vilčių yra. Tikekimės, kitais metais paroda bus įdomesnė, aktualesnė ir platesnė.

Ruslanas Baranauskas. „Sea“. 2001.

Naujas Vydūno veikalas ir jo keliai

Dr. A. Matulevičius.

„Vagos“ leidykla Vilniuje išleido stambų, 640 puslapių, iš vokiečių kalbos išverstą Vydūno veikalą *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*.

Šis Vydūno veikalas yra vienas reikšmingiausių ir plačiausių Mažosios Lietuvos istoriografijoje. Pagal jo tematinę apimtį, nagrinėjamo laikotarpio suvokimą, tautiškumo kriterijus bei gausybę faktų ir duomenų, jam lygių neparasita iki šiol, — šios knygos suktuvėse Rašytojų klube bebėjo istorikas dr. Algirdas Matulevičius.

Tiek A. Matulevičius, tiek kiti prelegentai pabrėžė, kad šiame veikle Vydūnas atskleidžia Kryžiuočių ordino ir vėlesnį Vokietijos ekspansiją į prūsų bei lietuvių žemes priežastis, eigą, pasekmes. Paveikdamas atėjūnų kovų tikslus, esą jie nešė baltams krikščionių religiją ir tariamai tobulesnę kultūrą, Vydūnas aukština senąjį baltų tikėjimą, suvoktą dvasiniu Absoliutu.

Už „Žaltvykslės“ uždangos

Senokai bebuvome visi susiję draugai. Pasitaikius progai, pasimatydavome, pasišnekėdavome, dar kartą peržiūrėdavome spektaklių įrašus ir tam kartui viskas pasibaigė. Laukėme naujojo darbo.

O jauno mėgėjiško teatro, kuriame dauguma dar tik stojasi ant kojų, režisieriaus darbas yra didžiulis, reikalaujantis laisvalaikio ir pasiaukojimo. Tad kuriantis „Žaltvykslės“, buvome numatę turėti kelis režisierius, kurie pailiui statys spektaklius, kiekvienas savo nuožiuma interpretuodamas mūsų galimybes ir, tuo pačiu pasidalydamas darbo krūviu. Pirmojo spektaklio atsakomybė teko Audrei Budrytei. Antrojo taip pat. Tretiojo irgi. Visi susigvyvenome, sa-

tu, jų savitą kultūrą.

Vydūno draugijos pirmininkas dr. Vacys Bagdonavičius pasakojo, kaip šis veikalas pas mūsų skaitytojus ėjo ilgai — beveik tris dešimtmečius.

Šią savo knygą Vydūnas parašė vokiškai ir 1932 m. išleido Tilžėje. Veikalas apie vokiečių ir lietuvių santykius sukėlė ne tik lietuvininkų, bet ir vokiečių šviesiųjų protų didelį susidomėjimą. Žymus vokiečių lituanistas prof. Viktor Falkenhahm šią Vydūno knygą pavadino naujovišku autoriaus požiūriu, jo skrupulingumu, teisingumu ir pagarbą priešininkui. Tai yra aukščiausios žmogaus dvasinės kultūros išraiška.

Vis dėlto, praėjus porai metų nuo išleidimo, naciai tą veikalą konfiskavo, sunaikino, nes neatitiko jų grobuoniškai, kitų tautų niekinimo politikai, sakė dr. V. Bagdonavičius. Kaip nekeista, bet veikalą ne-

VYDŪNAS

SEPTYNI
ŠIMTMEČIAI
VOKIEČIŲ
IR LIETUVIŲ
SANTYKIŲ

2001 m. lapkričio 26 d. prieš kelerius metus išrinktoji „Žaltvykslės“ taryba, kartu su teatro krikštamoto, Kultūros tarybos pirmininke Marija Remiene, vėl susirinko į posėdį. Šįkart į susitikimą su jauna režisierė iš Lietuvos Ilona Čepaitė, nepabūgusia perimti estafetę iš mūsų pirmosios režisierės Audrės Budrytės.

Taigi, gyvenimas verda toliau, naujos idėjos pradeda įgauti savo kontūrus, o „Žaltvykslės“ nariai ruošiasi naujam susitikimui.

Violeta Drupaite

pelnymai atstūmė ir kraštutiniškai nusiteikę Lietuvos patriotai, nes Vydūnas gana palankiai atsiliepė ir apie vokiečių kultūrą, juo labiau, kad Vokietija grasino atsiimsianti Klaipėdos kraštą, ką paskui ir padarė.

Kadangi savo veikle Vydūnas aukštino lietuvių, tautiškumą, jis nepatiko ir okupacinei sovietų valdžiai. Tad šis vertingas veikalas ilgai buvo nežinomas, nebuvo prieinamas net mūsų istorijos, kultūros tyrinėtojų, filosofams. Bet tais ilgais persekiojimų, draudimų ir cenzūros dešimtmečiais atsirado šviesus žmogus — Utenoje gyvenantis aukštųjų erudicijos senosios kartos mokytojas Rapolas Šaltenis. Vokiečių okupacijos metais pamokose jis ne tik cituodavo ištraukas iš šios, nacių uždraustos, Vydūno knygos, bet ir vėliau — 1974 m. emėsi ją versti į lietuvių kalbą.

Knygos suktuvėse R. Šaltenio sūnus, dailininkas, Vilniaus Dailės akademijos rektorius Arvydas Šaltenis (jo tėvas vertėjas Rapolas Šaltenis, einantis 91 metus, dėl negalavimo pristatyme negalėjo dalyvauti). Škaitė jo dienoraščių fragmentus. Štai ką tame dienoraštyje rašė R. Šaltenis 1974 m. rugšio 1 d. „Ogi prisiminiau: tarp kitų knygų lentynoje sudėdėnuoja išsikūsi Vydūno *Seiden Hundert Jahre deutsch — litauischer Beziehungen* (Septyni šimtai metų vokiečių-lietuvių santykių). Be galo puiki knyga. Poetas Kazys Binkis kažkur pasakė ar parašė, kad tai esanti tikra lietuvių tautos istorija... Tą knygą aš buvau gavęs 1932 m., jai vos išėjus iš spaudos Tilžėje, vokiečiams dar nespėjus jos konfiskuoti, — iš garsaus tais laikais vydinisto Antano Krauso, Šiaulių mergaičių gimnazijos inspektoriaus, pas kurį aš tada, dirbdamas *Šiaurės Lietuvos* redakcijoje, gyvenau. Krausas buvęs Vydūno mokynys ir tapo uoliu jo idėjų skelbėju, dar mokytojaujant Vydūnui. Krausas turėjo visus Vydūno raštus ir juos platino“.

Iš R. Šaltenio dienoraščių matyti, kaip jo išverstas Vydūno veikalas keliavo iš vienos sovietinės leidyklos į kitą, bet nė vienas nebuvo leista jo spausdinti. „Kiek buvau mano rūpesčio, kiek bėgiojimo ir varstymo leidyklų direktorių ir mokslininkų literatūrą ir istorikų kabinetų durų...“ — savo dienoraštyje liudija R. Šaltenis. Tuo tarpu 1982 m. Vydūno veikalas antrą kartą buvo išleistas Vokietijoje ir pateko į pasaulio apyvartą.

Knygos suktuvėse kalbėjęs, Vydūno draugijos pirmi-

ninkas dr. V. Bagdonavičius sakė, kad R. Šaltenio vertimo rankraščiai, padauginti šviesoraščių, sovietiniais laikais ėmė plisti tarp studentų, šviesuomenės. Tai vėl liudija pristatyme skaitytas R. Šaltenio dienorašties. Štai 1985 m. kovo 27 d. įrašas: „Šiandien išrovėkau į miestą. Iš Sakalausko, *Švyturio* redaktoriaus, atsiėmiau 'Vydūną' ir nunešiau pas V. Bagdonavičių — kažkas nori šviesraščius jį padauginti. O Bagdonavičienė jau mačiusi skaitykloje kažką skaitant tokį perrašytą 'Vydūną'. Nuo kurio tai egzemplioriaus? Dabar prie Falkenhahno įžangos aš dar pridėsiu savąjį — vertėjo žodelį, kurį mašinėle perrašys bibliotekinininkė Skleritė“.

R. Šaltenio vertimo rankraštis pateko ir į užjūrį. Akademinio Skautų Sąjūdžio Vydūno fondas netruko gražiai išleisti V. Mikūno redaguotą Vydūno veikalo fragmentą, pavadintą *Mano Tėvynė*. Tai buvo šio fondo dovana išeivijos liuanistinių mokyklų mokslivaiams. Štai ką 1982 m. vasario 26 d. savo dienoraštyje rašė pats vertėjas R. Šaltenis: „Gal iš Bagdonavičiaus išgirdau, kad Čikagoje lietuviai išleis lietuvišką '700...' vertimą. 'Vagoje' atsiimdamos iš Piliaus savąjį vertimą ir sakau: 'Amerikiečiai lietuviai,

išleisdami šią knygą, nušluostys mums nosį. Ar ne gėda?' Jau ne vieną kartą jie mums nosį nušluostė“ — atsakė Pilius.

Dar ilgai, visą dešimtmetį, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, reikėjo laukti, kol Vilniuje pasirodys senų seniausiai R. Šaltenio išverstas Vydūno veikalas. Vis atideliota, taisyta, pasitelkus dar ir antrą vertėją, dar kartą „šliafuota“. Deja... Knygos suktuvėse kalbėjęs dr. V. Bagdonavičius, pasidžiaugęs, kad veikalas pagaliau vis dėlto pasirodė, pareiškė ir priekaitą dėl autoriaus ir vertėjo R. Šaltenio nuomonės, autorių teisių nepaisymo. Pasirodo, leidyklos nukrypsta nuo pačio Vydūno ranka parašyto ir R. Šaltenio išversto veikalo pavadinimo. „Pagaliau mano rankose atspausdinti Vydūno 700 metų... Knyga dabar pavadinta *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*. Gal jau trečias vis kaitomas jos vardas. Mano, rodos, buvo *Vokiečių lietuvių santykių per 700 metų*. Paveiktas žodis *šimtmečiai*; bet dingto tas vaizdingas, iškalbingas, reklaminis skaitmuo — 700. Apkritai, Tilžėje paties Vydūno išleistas knygos man būtų labiau patikę, negu ši — suspausta į plytos formą, baisiai „akademiška“.

Nukelta į 4 psl.

Atžalyniečiai (2)

Atkelia iš 2 psl.

Jis sakydavo, kad anksčiau niekas taip daug laiškų nerašydavo ir jų negaudavo. Susirašinėdami su draugais, pradėdome svajoti apie Čikagą. Prie esamų sąlygų nebuvo galimybių sutaupyti pinigų. Tuo metu kelionė į Čikagą kainavo 32 dol. Mums į pagalbą atėjo Čikagoje gyvenęs E. Trečiokas. Jis susisiekt su „Pirmyn“ choro dirigentu K. Steponavičium, ir jam papasakoję apie mūsų gyvenimą bei troškimus. K. Steponavičius sutiko pagelbėti. Jis atsiuntė 224 dolerius kelionės išlaidų padengimui.

Mes nebuvome surišti jokia sutartimi. Vis dėlto fabriko ir plantacijos „valdžia“ buvo nustebinta mūsų nutarimu atsakyti darbo ir vykti į Čikagą. Mūsų geradaris Mr. Fallon

taipgi buvo nustebintas, tačiau jis suprato ir pateisino mūsų nutarimą. Jis mums nuvežė geležinkelio stotį ir palinkėjo geriausio pasisekimo.

Čikagoje mus pasitiko K. Steponavičius savo automašina nuvežė į Bridgeportą ir apgyvendino iš anksto numatytose vietose. Mes Čikagoje! Tą dieną savo kišenėje turėjau vieną dolerį. Tačiau buvau patenkintas. Netrukus pradėjome ieškoti darbo. Aš, Jonas Kelečius ir Stasys Petkus, įsidarbinome gyvulių skerdykloje. Jonas Kelečius ir vėl nerimsta. Jam rūpėjo „Atžalyno“ atkūrimas. Mes žinojome, jog tokiam užmojui reikalingi pinigai. Todėl nutarėme kiekvieną kartą nuo savo gaunamos algos atskaityti 5 proc. būsimam teatro reikalams. Ką gi, turime iš Vokietijos atsivežtus projektorius ir kitus reikmenis. Turime gerų norų. Tiesą pasakius, mums trūko režisieriaus. Suzinojė, kad New Yorke gyvena rež. Jurgis Blekaitis, jį pasikvietėme į Čikagą. Jam atvykus, pradėjome repetuoti. Viena Bridgeporte gyvenanti ankstyvesnė lietuvių ateivė leido pasinaudoti jos gyvenamojo namo rūsiu. Jame repetavome ir gaminomės scenos dekoracijas.

Mūsų eiles papildė anksčiau ar vėliau į Čikagą atvykę atžalyniečiai. Įsijungė ir kitų, kitur vaidinusių žmonių. Mes atnaujinome kelis Hana statytus veikalus. Neatsakėme ir naujų veikalų. Gastroliavome Clevelande, Detroitte ir Kanadoje. Ilgainiui susijungėme su Čikagos lietuvių teatru“.

Reikia pastebėti, kad vėliau buvo ir vėl atkurtas „Atžalyno“ teatras. 1962 m. Čikagoje, Jaunimo centro salėje, „Atžalyno“ vardu buvo pastatyta Birutės Pukelevičienės parašyta ir jos pačios režisuota 3-jų veiksmų pasakishka komedija „Aukso žąsis“.

„Atžalynas“ išsėdė nemažai gerų aktorių. Čikagos apylinkėse tebegyvena Irena Nivinskaitė-Jonynienė ir Vaclovas Macieža, Antanas Minelga gyvena Olympia, WA. Tiksliau nežinoma, kur kiti gyvena.

Petras Petrutis

Su rudens sezonu paprastai pagyvoja ir lietuviškoji veikla, tad ir „Žaltvykslės“ sambūris savo posėdyje š.m. lapkričio 26 d. svarstė naujo spektaklio galimybes. Priekyje — Violeta Drupaite Cole; II eil.: Eglė Gillespie, Marija Remienė; III eil.: naujoji sambūrio režisierė Ilona Čepaitė, Viktoras Jasinskis; IV eil.: Pranciškus Ivinskis, Eglė Juodvalke, Antanas Zentikas (gal būsimosios aktorės — Ramūnė ir Nika Marija).

V. Macieža B. Pukelevičienės parašiusios komedijos „Aukso žąsis“ pastatyme Jaunimo centre, Čikagoje.

Leidiniai

Kukli išvaizda, bet ne turiniu

Nijolė MASTEIKAITĖ

*Kad nepavargtų
dvasios šiluma*

skaitytą iš teorijos vadovėlio apie eilėraščių savybes. Temos labai įvairios, bet kažkaip asmeniškios, jautrios ir tarytum pernelyg moteriškos. Štai kaip poetė apibūdina tylą:

*Tylėdami kalbasi medžiai.
Pažinę gelmes abecėlę.
Ir lietus atsiveria žemei,
Augindami upę ar gelę.*

*Ir žvakė kalbėdama dyla.
Ir prašo išėję padėti.
Tik mes neatsakom į tylą.
Nes jos jau nemokam girdėti...*
„Tylos balsas“

Knygos iliustratorė Lina Endriukaitienė suprato eilėraščių autorės jausmą ir nuotaiką. Iliustracijos neužgožia teksto ir su juo nekonkuruoja, bet jautriai papildo, paryškindamos kai kurių skyrelių mintį. Gaila, kad knygelėje nėra jokių duomenų nei apie iliustratorę, nei apie autorę, o ypač pastarąją būtų malonu daugiau pažinti. Pagal kai kurių eilėraščių užuominas ir knygelės gale keletą trumpesnių kūrinių, dedikuotų Amžinybės išėjusiems asmenims, galima spręsti, kad N. Masteikaitė jau savo kelyje susitikusi nemažai pavasarių ir galbūt žengia į gyvenimo rudenį:

*Jau laikas nunoko ir reikia
nukirsti.
Ir gal neišduoti savęs, kad
graudu.
O, vasara sese, nejaugi jau
miršti
Po laiko voratinklio austu
šydu?*
„I rudenį“

*Nesvarbu, kas mylėjo, kas,
peikė ar peikia
Kas nekenčia — juk viskas vis
tiek laikinai.
Praeitie, man tavęs dar
kankinamai reikia
Kaip tiesos, kad many
kažkada gyvenai
„Siluetas“*

Jeigu kas (ypač vyresnieji, kurie mėgsta pasisakyti prieš pernelyg modernią poeziją) norėtų valandėlę pavaikščioti autorės šviesos pasaulyje ir pasišildyti jos dvasios šilumą, ši knygelė labai tiks.

Nijolė Masteikaitė

LAUKIMAS

*Žemė stebuklo artėjimu rėdos —
Laukia Betliejaus žvaigždės.
Budi prie gimusio Kristaus Kalėdos
Ir jau per amžius budės.*

*Laukiu ir aš, kad šių naktį nušvystų
Visos žvaigždės vilties,
Skuba pasaulis pasveikinti Kristų,
Pilną šventos paslapties.*

*Dovanas neš jam karaliai iš rūmų,
Neš ir klausysis dangaus...
Kristau, prie tavo Kalėdų šviesumo
Ir Lietuva prisiglaus.*

TIK NAKTIS IR DIENA

*Pasaulyje viskas protingai darnu
Ir viskas giliai apgalvota kūrėjo:
Naktis, kuri telpa po paukščio sparnu,
Diena, kuriai mūsų šviesumo reikėjo.*

*Sukūrėm jau šitiek stebuklų didžiųjų
Ir jau neišmanom save kuo vadinti,
Bet gelmę Visatos visų paslaptių
Tik pats jos Kūrėjas tegali pažinti.*

*Per šviesmečius skuba jo protas į mus,
Dievų subtiliausių gelmių Atradėjo:
Nakties, kuri saugo ramybės namus,
Dienos, kuriai mūsų šviesumo reikėjo.*

Dail. Lina Endriukaitienė. Iš knygos *Kad nepavargtų dvasios šiluma*.

DEBESYS

*Debesys visom kalbom supranta,
Bet šviesėja, kai lietuviškai prašai,
Kad atsivystų saulė, lietuvių šventą,
Kol gyvais paminklais liks beržai.*

*Debesys kartoja Dievo vardą,
Bet lietuviškai greičiausiai išgirsti,
Kai prieš laisvę išgalstą kardą
Laužo sausio 13 rūsti.*

*Nuo atvertų durų į palaukę
Eglės taką kloti sugalvos...
Debesys visus visom kalbom pašaukia,
Bet tada ir jie klausys tik... Lietuvos.*

TRAUKINIAI

*Jaunystės adresas pasikeitė seniai,
Paklydo jo neradusios svajonės,
Tik amžini keleiviai traukiniai
Man dar pilni romantikos lyg žmonės.*

*Indėniškas ūkimas jų patinka,
Kai ji iš karto sugeria minia...
Kažkas kažką palydi ar sutinka,
Lyg aš pati jaunystės perone.*

*Ir kaip tada — prašau palaimos vėjo
Visa siela — be žodžių iškilnių,
Ir tiems, kurie ateis, ir kur išėjo
Į gražų ilgį, belaukiant traukinių.*

KALTĖ

*Kas norėjo, mane tas barė
Nuo gegužės iki rugėsio.
Tik ramybė, gamtos geradarė,
Dar neatsiuntė jokio teisėjo.*

*Tik neteisčia atodūsiai klevo
Ir ištirpęs dangus ant lino,
Ir saulė niekam kalčią neskaičiavo,
Nes pati jų savy nepažino.*

*Kaip mamos atmintis į langą
Vėrinys atleidimų trapus —
Ir Achmatovai buvo, žinau, nelengva
Patikėti melu, kad jos gatvės nebus.*

APIE LINĄ

*Kai vakaro mintys padangę apgobia
Ir skuba jaustos į lengvą jos drobę,
Mąstau, kaip kiekvieną vaikystę augino
Lietuviškai kalbanti pasaka lino.*

*Bet upės nuseko, o metai gilėjo...
Mus daug kas paliko, o gal dar mylėjo.
Nors akys pasaulio daugiau sutalpino,
Bet vis neužteko žydėjimo lino.*

*Likimas nubunda ir prikelia rytą.
Kažką jau išlydi — širdis prirašyta...
Bet kaip ją tvirtai ir gražiai apkabino
Ta amžina juosta lietuviško lino.*

Dail. Elenos Urbaitytės pasaulis

Kultūros židiniui New Yorke uždarius duris lietuvių veiklai, pradedama ten ieškoti kitų erdvių, kuriose pasireikštų kultūriniai lietuvių niujorkiečių polėkiai. Štai vienas toks atvejis — Lietuvos konsulato New Yorke pastangomis, pačiose konsulato patalpose (240 5th Ave.) gruodžio 7 d. 5 v.p.p. suruoštas dail. Elenos Urbaitytės nesenai pasirodžiusios knygos *Elena Urbaitis — Works on Paper* pristatymas visuomenei. Ta proga norėtusi pateikti šiek tiek informacijos apie šį leidinį bei apie pačios dailininkės nueitą kūrybinį kelią.

Knyga neapima viso Urbaitytės kūrybos diapazono, apsiriboja tik jos piešiniais, tapybos bei skulptūros darbų eskizais. Pradžią šiam leidiniui davė M. K. Čiurlionio Dailės muziejus Kaune, kuris organizavo Urbaitytės piešinių ir darbų ant popieriaus parodą. Piešiniai ir eskizai yra pirmieji kūrybos idėjų ženklai. Lolita Jablonskienė knygos įžangoje pastebi: „piešinyje ne tik tyrinėja, išmėgina formos galimybes, bet ir suteikia laisvę kūrybos eksperimentams“ (17-19 psl.).

Urbaitytės eskizuose išryškėja keli šios dailininkės kūrybos tarpiniai. Pirmieji žingsniai — karo metais Lietuvoje. 1941-1943 m. būsimoji dailininkė studijavo Kauno Meno mokykloje, kur pašybos dėstytojas buvo V. K. Jonynas. Šio mokytojo metodus buvo pabrėžti realistinės gamtos apraiškas, perteikti anglimi, tušu bei plunksna* plastinės jos formas. Pirmuosiuose bandymuose jau pastebimas vienas pagrindinių Urbaitytės kūrybos bruožų, lydėjusių jos darbus iki šiol — linijinis formų išdėstymas.

1946-47 metais Urbaitytė tęsė studijas Akademijėje der Bildenden Kuenste, Miunchene (vėliau mokykla persikėlė į Schloss Heimhausen miestelį, 30 km nuo Miuncheno). Čia ji studijavo piešimą. Knygoje išspausdinti žmogaus kūno, paukščių, Schloss Heimhauseno pilies eskizai, studentų (33,36 psl.), akininkų, gyvenusių šalia pilies (33,36 psl.) portretai, bei autoportretai (37,45,48 psl.). Pastaruosiuose užfiksuoti rimtos, motyvuotos, jaunos išieivės stu-

dentės veido bruožai. Piešiniai buvo atlikti pieštuku, tušu, plunksna ar tempera 8"x10" dydžio popieriaus lakštuose. Dėmesys kreipiamas į formos architektūrinės konstrukcijos, pabrėžiant linijos svarbą santykyje su forma (46, 49, 58 psl.).

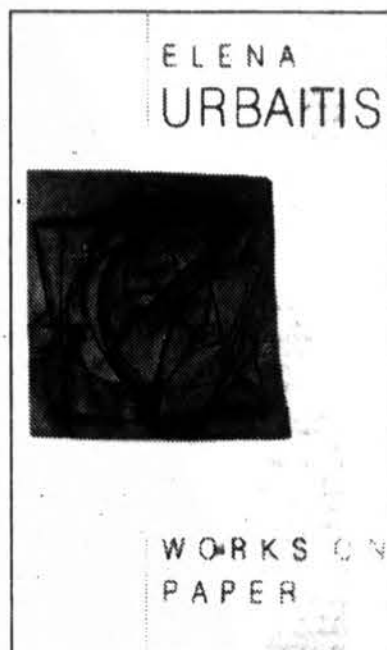
Miuncheno muziejai buvo šiai studentei lengvai pasiekiami, kur ji susipažino su Paul Cezano kūryba bei su jo pamastymais apie meną. Atmintin įsirežė šio dailininko pareiškimai apie tai, kad kelias suvokti gamtos apraiškas eina per kubų, cilindrių bei kitų geometrinių figūrų formas, ir kad tapyboje svarbiau objektų santykiavimai ir tarpusavinė įtampa, nei patys objektai. Visa tai įtakojo Urbaitytės tolimesnės kūrybos eigą. Ta įtaka akivaizdžiai pasireiškė ne vien jos tapyboje, bet ir darbuose, atliktuose kitose technikoje, ypač koliažuose ir skulptūroje.

1948 m. Urbaitytė įstojo į Ecole de Arts et Metiers meno mokyklą Freiburge. Čia ji mokėsi iki 1950 metų tapybos studijoje. Todėl piešinių iš šio periodo nėra.

Išgijusi europietiškos meno mokyklos patirtį, dailininkė 1953 m. atvyko į New Yorką. Čia susidūrė su technologiškai nauja aplinka ir pateko į amerikiečių bei viso pasaulio moderniojo meno žydėjimo laikotarpį. Jis tęsėsi maždaug nuo 1950 iki 1970 m. — New Yorkas tapo pasauliniu meno centru. To laikotarpio atgarsiai jaučiami dar ir šiandien. Urbaitytė itin žavėjo naujas pozicijas ir skulptūrą. Naujos medžiagos, ypač plienas, suteikė galimybes kurti didžiulių dimensių darbus, pabrėžiančius plokštumų žaidimą su erdve.

Šia linkme pradėjo dirbti ir Urbaitytė. Susidomėjo ji ir koliažais. Geometrinių formų iškarpos, konstruktyviai sudėtos viena ant kitos su figūratyviųjų elementų tarpais sukuria erdvines, linijines kompozicijas (69,70,71,74,75,77,79 psl.).

Pragyvenimui užsitikrinti Urbaitytei teko mokytojauti, o prieš tai įsigyti magistro laipsnį. 1958 m. įstoja į T.C. Columbia universitetą New York. Tuo metu ten buvo daug kalbama apie konstrukty-

vizmą, apie Bauhauso Mogo-ly Nagų darbus, erdvės teorijos svarbą skulptūroje. Vasily Kandinskio abstraktųjį meną bei Kazimiero Malevičiaus kubistinės geometrijos tapybą.

Tuo metu New Yorke buvo įdomus, turtingas ir itin gyvas galerijų gyvenimas. Urbaitytei teko susipažinti su naująja konstruktyvistų ir minimalistų, kaip Ellisworth Kelly, Alexander Calder, Dan Flavin, ir kitų, tapybos bei skulptūros kūryba.

T. C. Kolumbijos universiteto dėstytojai lemtingai pakeipė Urbaitytės dėmesį į skulptūrą. Jie teigė, kad jos mąstymo bei kūrybos realizavimo būdas, yra grynai skulptūriškas. Kelias nuo koliažų iki modernios skulptūros buvo neilgas ir lengvai suprantamas. Per sekančius tris dešimtmečius Urbaitytė suruošė 15 skulptūros parodų, ekspozuojančių darbus, sukurtus naujomis medžiagomis — plieną, aliuminį, šviesą ir kt. Knygoje *Works on Paper* randame įvairių tapybos ir skulptūros projektų eskizus, šilko spausdinių, pabrėžiančių piešinio ir koliažo junginius, pavyzdžius, abstraktių formų su fotografiniais ofortais bei laikraščių iškarpomis, sukuriantis įvairiausias asociacijas, derinius. Paprastos erdvinės formos, pastatytos prieš figūrinius fragmentus, kartais sukuria švelnios ironijos įspūdį. Visuose šiuose darbuose figūratyvinės formos santykiauja su abstrakčiomis per linijines kompozicijas. Vėliausiuose Urbaitytės darbuose linija įgyja vis daugiau reikšmės formos apibendrinimuose. Knygos įžangos autorė Lolita Jablonskienė pastebi, kad „švari, beveik tiksli linija brėžia geometrines formas ir jų junginius, analizuoja plokštumos sandorą ir jos santykį su erdve.“

Elenos Urbaitytės monografija *Elena Urbaitis — Works on Paper* gavo Vilniuje premiją ir buvo pažymėta, kaip viena gražiausių 2000 metais išleistų knygų. Knygos dailininkas — prof. A. Žvilius. Išleido Vilniaus Meno akademijos leidykla. Ją galima užsisakyti pas autorę: Elena Urbaitis, 2292 Willow St., Wadsworth, NY 11793-4227. Kaina su persiuntimu 29 dol.

Algimantas Kezys

VYDŪNO VEIKALAS

Atkelta iš 3 psl. Gerai tokia, kokia yra, kad tik jau gyva! — dienoraštyje rašė R. Šaltenis šių metų gegužės 14 d.

Leidyklos „Vaga“ vyr. redaktorė J. Riškutė knygos sutiktuose pripažino, kad vertėjas Rapolas Šaltenis suprato šio veikalo reikšmę. Ilgai laukta Vyduono knyga busianti naudinga skaitytojams, ypač mokykloms, studentijai.

Algimantas A. Naujokaitis

Elena Urbaitis. „Still Life“. 1958.